

SOBRE EL MOT MEDIEVAL BLANDIMENTUM I LA SEVA EVOLUCIÓ SEMÀNTICA

Jesús Alturo i Perucho

Universitat Autònoma de Barcelona

ABSTRACT

The author presents some new meanings of medieval latin word blandimentum and shows its semantic evolution.

La paraula *blandimentum* apareix per primera vegada, en les fonts medievals catalanes¹, en l'any 874, en un document d'Eixalada-Cuixà editat per Ramon d'Abadal² i des del segle x és àmpliament testimoniats en els diplomes del nostre país³. El *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* recull per a aquest terme tres significats bàsics: 1) subjecció, submissió, 2) permís, autorització, i 3) impediment o intervenció, en el gir *tenere sine blandimento de ullo homine*, que és la fórmula i accepció més freqüent. Respecte d'aquest darrer sentit, els redactors del *GMLC* fan notar: «que, en esta fórmula, *blandimentum* admite también la acepción de "permiso, autorización", del apartado 2, e incluso la de "sumisión, sujeción", del 1». I després continuen: «La evolución semántica de *blandimentum* no es clara: en latin tenía las acepciones de "caricia", "halago", "amabilidad"; tal vez de la acepción "halago" pasó a la de "acatamiento" y de ahí a la de "sumisión", no bien documentada; por otra parte, el significado de "permiso, autorización" debe de proceder del del "amabilidad (condescendencia)"⁴».

Eulàlia Rodon en *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Catalunya*⁵ considera, per la seva banda, també tres significats: 1) favor, consentiment, aprovació, 2) prestació que hom fa per obtenir una autorització o consentiment, i 3) intervenció, oposició, impediment.

¹ L'esment medieval més antic sembla del 801-810. Vegeu J. F. NIEMEYER, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1984, p. 99.

² R. D'ABADAL I VINYALS, *Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà*, «Analeccta Montserratensia», VIII, (1954-1955).

³ Vegeu els exemples adduïts pel *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, dirigit per J. BASTARDAS, vol I, Barcelona 1960-1985, col. 274-276.

⁴ *Ibidem*, col. 276.

⁵ Obra publicada a Barcelona el 1957; vegeu, en concret, les p. 44-45.

El venerable Du Cange⁶, al seu torn, recull els significats de «consentiment» i «prestació».

J. F. Niermeyer⁷, per últim, es limita a consignar també aquests dos significats: 1) favor, permís, autorització, i 2) prestació deguda al fet d'obtenir una autorització, els únics que també recopila A. Blaise⁸.

Niermeyer assimila al seu significat 2 l'1 del *GMLC*, i, dels dos testimonis textuais que cita, un és el mateix text d'Eixalada-Cuixà aduït pel *GMLC*: *non debeo esse seruus fiscalis... quia ego et parentes mei, sicut lex Gothorum continet, per XXX uel quinquaginta annis in domos in qua nati sumus inter presentes instetimus absque blandimento uel iugo seruitutis in uilla Canabellas, nullo comite uel iudice nos inquietante* (any 874).

Aquest passatge també és citat per Rodon per tal de confirmar, així mateix, la seva accepció 2. De fet, aquí tots dos sentits, l'atribuït per Niermeyer-Rodon i el donat pel *GMLC*, semblen possibles. La interpretació «prestació» atén al paral·lelisme amb *seruitutis* i té el suport d'un altre document, llenguadocià, aportat per Niermeyer i ja abans per Du Cange: *numquam pro predicta fortia mihi uel successoribus meis aut alicui hominum aliquod seruitium uel blandimentum faciatis* (s. XII). Al contrari, l'explicació «subjecció, submissió» es fixa més en el terme paral·lel *iugo* i, al meu entendre, també té un suport documental, que hom pot extraure del conjunt d'exemples presentats pel *GMLC* per documentar el seu significat 3: *tradimus et condotamus... perpetualiter ad habendum absque blandimento et dominio ullius uiuentis hominis* (any 1090).

El significat 2 del *GMLC* coincideix amb l'1 de Rodon i se sustenta en un sol exemple documental del 994: *nullus homo non debet aedificium facere nec ullam laborationem sine blandimento de ipsos abbates*.

I, finalment, els significats 3 del *GMLC* i de Rodon, no recollit per Du Cange, Niermeyer ni Blaise, són coincidents en el valor de «impediment», per al qual Rodon diu: «A este significado se llegó probablemente por una mala interpretación de ciertos giros, que a continuación citaremos, en que, si bien su primitivo significado podía ser el 2), es muy posible que por confusión entre un genitivo objetivo y un genitivo subjetivo se acabara entendiéndolo como "intervención, oposición"».

⁶ C. DU FRESNE DU CANGE, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, vol. I, Nior 1833, p. 675-676.

⁷ J. F. NIEMEYER, loc. cit.

⁸ A. BLAISE, *Lexicon Latinitatis Medii Aevi*, Turnholti 1975, p. 109.

Deixant ara de banda la qüestió de l'evolució semàntica del mot, sembla que els significats de *blandimentum*, testimoniats i de moment clars, són:

- 1) prestació;
- 2) domini, subjecció;
- 3) permís, autorització;
- 4) impediment.

Cal observar, però, que, entre els exemples adduïts pel *GMLC* per corroborar el seu significat 3, n'hi ha algun que sembla permetre una nova accepció. Ja hem vist el document del 1090, on *blandimentum* forma parella amb *dominio*, com en un altre del 1011 ho fa, inequívocament, amb *impedimentum*, que recull a la perfecció el sentit 3. Però un text del 1131 diu: *habeat... decimacionem in perpetuum sine diminucione et blandimento ullius hominis uel femine*, que sembla deixar clara la sinonímia *blandimentum* = *deminutio*, és a dir, «menyscapte», significat que, segons la meua opinió, també caldria recollir de forma independent.

Però encara disposem d'una altra font que pot subministrar-nos alguna nova accepció que ajudi a copsar millor l'evolució semàntica completa del vocable, des de «carícia» a «impediment», sense haver de recórrer a les interpretacions gramaticals suara apuntades o a alguna altra que jo mateix vaig suggerir en diferent ocasió⁹. El manuscrit Z.II.2 de la biblioteca del monestir de l'Escorial és un còdex d'origen català, copiat el 1011, que transmet el *Liber iudicum popularis* de Bonsom de Barcelona, amb abundants glosses interliniars i marginals coetànies. Una d'aquestes glosses interpreta el vocable *fauore*, que apareix en la llei XVIII del llibre II, en el següent passatge: *Certe si fraudem aut dilationem iudicis non potuerit petitor adprobare, sacramento suam conscientiam iudex expiet, quod eum nullo malignitatis obtentu uel quolibet fauore aut amicitia audire distulerit, et propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur*¹⁰

Fauore, que, com es veu, se'ns presenta com a sinònim de *malignitatis obtentu* i de *amicitia*, «amiguisme», és glossat *id est ingenio, gratia, blandimento*. Vet aquí, doncs, un nou significat de *blandimentum* equivalent a «favoritisme, parcialitat» i també a «gràcia o benefici indegut» i a «engany».

⁹ J. ALTURO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200. Aproximació històrico-lingüística*, vol. I, Barcelona 1985, p. 235.

¹⁰ El text del nostre manuscrit presenta aquí una petita variant textual respecte a l'edició de K. ZEUMER, *Leges Visigothorum, MGH*, Hannoverae et Lipsiae 1902, p. 68, on diu: *sacramento suam iudex conscientiam expiet*.

Per tant, al grup de significats anteriors, encara podem afegir-hi aquests:

- 5) menyscapte, dany, perjudici;
- 6) favoritisme, parcialitat;
- 7) gràcia, benefici indegut;
- 8) engany, frau.

De les accepcions aquí recollides sembla clar que, en època medieval, el *blandimentum* clàssic «carícia, afalac, amabilitat» adquirí el significat primer de «favor, concessió, permís, autorització», sentit encara patent en l'exemple de l'any 994 adduït.

Del significat de «afalac» derivaria el de «obsequi, servei, prestació», que alhora portaria cap al de «subjecció, domini», sentits també testimoniats en el document de l'any 1090 i potser en el de 874.

Del mateix significat de «favor» sortiria, en contextos jurídics, el de «favoritisme, parcialitat» i el de «gràcia, benefici indegut», a partir dels quals és fàcil de veure el pas cap a «engany, frau» i «perjudici, menyscapte»; els primers d'aquests significats es troben en la glossa del *Liber iudicum popularis* i el darrer en el document abans esmentat de l'any 1131. El significat últim de «impediment», el més freqüentment testimoniats en la documentació catalana, bé hauria pogut venir d'aquest sentit darrer en una evolució com la següent: «menyscapte, dany, perjudici, inconvenient, desavantatge, dificultat, contrarietat, oposició, impediment».